

ऐन्द्रोविमदः, प्राजापत्यो वा,वासुक्रो वसुकृद्वा। इन्द्रः। पुरस्ताद्वहती, ५, ७, ९ अनुष्टुप्, १५ त्रिष्टुप्

कुहं श्रुत इन्द्रः कस्मिन्नद्य जने मित्रो न श्रूयते।

ऋषीणां वा यः क्षये गुहा वा चर्कषे गिरा ॥ १०.०२२.०१

यः। ऋषीणाम्- सूक्ष्मदर्शिनाम्। क्षये- सद्ने। गुहा- हृदयगुहायाम्। गिरा- मन्त्रेण। चर्कषे- आकृष्यते। स इन्द्रः। अद्य- इदानीम्। जने। मित्रः- सखा। न- यथा। श्रूयते- प्रख्यातो भवति तथा। कस्मिन् कुह- कुत्र। श्रुतः- प्रख्यातो भवति ॥१॥

इह श्रुत इन्द्रो अस्मे अद्य स्तवे वज्रचीषमः।

मित्रो न यो जनेष्वा यशश्चक्रे असाभ्या ॥ १०.०२२.०२

यः। जनेषु। मित्रो न- सखेव। असाभ्या- अतुलाम्। यशः- कीर्तिम्। चक्रे- लेभे। स इन्द्रः। इह- अत्र। अद्य- इदानीम्। अस्मे- अस्माकम्। स्तवे- मन्त्रे। वज्री- वज्रपाणिः सन्। ऋचीषमः- मन्त्रेषु समः सन्। श्रुतः- प्रख्यातो भवति ॥२॥

महो यस्पतिः शवसो असाभ्या महो नृम्णस्य तूतुजिः।

भर्ता वज्रस्य धृष्णोः पिता पुत्रमिव प्रियम् ॥ १०.०२२.०३

यः। महः- महतः। शवसः- बलस्य। पतिः- देवता। असाभ्या- अतुलः। महः- महतः। नृम्णस्य- वीर्यस्य। तूतुजिः- प्रेरकः। पिता- जनकः। प्रियं पुत्रमिव- प्रेमपात्रं तनुजमिव। धृष्णोः- वृत्रधर्षकस्य। वज्रस्य। भर्ता- भरणशीलः ॥३॥

युजानो अश्वा वातस्य धुनी देवो देवस्य वज्रिवः।

स्यन्ता पथा विरुक्मता सृजानः स्तोष्यध्वनः ॥ १०.०२२.०४

देवः- द्योतनशीलः सन्। देवस्य- द्योतनशीलस्य। वातस्य- वायोः समौ। धुनी- प्रेरकौ। विरुक्मता- शोभनेन। पथा- मार्गेण। स्यन्ता- गच्छन्तौ। अश्वौ- प्राणप्रतीकौ भवदश्वौ। अध्वने- मार्गे। सृजानः- सृजन्। स्तोषि- स्तूयसे ॥४॥

त्वं त्या चिद्वातस्याश्वागा ऋज्जा त्मना वहध्यै।

ययोर्देवो न मर्त्यो यन्ता नकिर्विदाय्यः ॥ १०.०२२.०५

ययोः । देवः मर्त्यः- देवो मनुष्यो वा । न यन्ता- न नियामकः । नकिः- न । विदाय्यः- लम्भकः ।
त्या- तौ । चित्-एव । वातस्याश्चौ- प्राणप्रतीकाश्चौ । ऋज्जा- आर्जवसंपन्नौ । त्मना- स्वयमेव ।
वहध्यै- निर्वाहं कर्तुम् । अगाः- गच्छसि ॥५॥

अध गमन्तोशना पृच्छते वां कदर्था न आ गृहम्।

आ जग्मथुः पराकादिवश्च गमश्च मर्त्यम् ॥ १०.०२२.०६

अध- अथ । गमन्ता- सरन्ताविन्द्राश्चौ । उशना- कमनीयः कामयमानो वा उपासकः । वश कान्तौ ।
पृच्छते- प्रश्नं करोति । पराकात्- परात् स्थानात् । दिवश्च- नभसश्च । गमश्च- भूम्याश्च । मर्त्य-
अमरः सन् मर्त्यलोकम् । गृहम्- अस्मत्सदनम् । वाम्- युवाम् । कदर्था- किमर्थम् । आ जग्मथुः-
आगतौ । इन्द्रस्य सौलभ्यातिशयं कारुण्यातिशयं दर्शयत्ययं मन्त्रोऽमरस्य मर्त्यलोकागमनकारणं
किमिति ॥६॥

आ न इन्द्र पृक्षसेऽस्माकं ब्रह्मोद्यतम्।

तत्त्वा याचामहेऽवः शुष्णं यद्धन्नमानुषम् ॥ १०.०२२.०७

इन्द्र- ईशनाधिदैवत । अस्माकम्- नः । ब्रह्मोद्यतम्- मेधया कृतमुद्यमम् । नः- अस्मदर्थम् । आ-
आभिमुख्येन । पृक्षसे- संपर्कं कुरुषे । पृची संपर्के । तत्- तस्मात् । त्वा- भवन्तम् । यत् । शुष्णम्-
शोषकम् । अमानुषम्- अज्ञानमविवेकम् । हन्- बाधते । तत् । अवः- रक्षणम् । याचामहे-
प्रार्थयामः ॥७॥

अकर्मा दस्युरभि नो अमन्तुरन्यव्रतो अमानुषः।

त्वं तस्यामित्रहन्वधर्दासस्य दम्भय ॥ १०.०२२.०८

अकर्मा- कर्मरहितः । अन्यव्रतः- रक्षोधर्मः । स्वधर्मो रक्षसां भीरु सर्वथैव न संशयः । गमनं वा
परस्त्रीणां हरणं सम्प्रमथ्य वा ॥ इत्यादिधर्मवान् । अमानुषः- अवबोधरहितः । नः- अस्माकम् ।

अभि मन्तुः- अवमन्ता अभिभविता वा । अमित्रहन्- शत्रुहन्निन्द्र । त्वम् । तस्य । वधः- बाधको भवसि । दासस्य- विषयदासभूतभावनम् । दम्भय- दमय ॥८॥

त्वं न इन्द्र शूर शूरैरुत त्वोतासो बर्हणा ।

पुरुत्रा ते वि पूर्तयो नवन्त क्षोणयो यथा ॥ १०.०२२.०९

त्वम् । इन्द्र- ईशनाधिदैवत । शूर- समर्थ । नः- अस्माकं भवसि । उत- अपि च । त्वोतासः- त्वद्रक्षिताः । बर्हणा- यज्ञसमर्था भवामः । ते- तव । वि- विशेषेण । पूर्तयः- इच्छापूर्तिकरा अनुग्रहाः । क्षोणयो यथा- अध्यात्मसाधनभूमिका इव । पुरुत्रा- बहूपासकान् । नवन्त- व्याप्तुवन्ति ॥९॥

त्वं तान्वृत्रहत्ये चोदयो नृन्कापर्णो शूर वज्रिवः ।

गुहा यदी कवीनां विशां नक्षत्रशवसाम् ॥ १०.०२२.१०

यत्- यदा । नक्षत्रशवसाम्- व्याप्तबलानाम् । कवीनाम्- क्रान्तदर्शिनानाम् । विशाम् । गुहा- हृदयगुहायां भवसि तदा । तान् । नृन्- उपासकान् । शूर- समर्थ । वज्रिवः- वज्रपाणे । कापर्णे- युद्धे । असिः कृपाणः । तेन साध्यं युद्धं कार्पाणम् । वृत्रहत्ये- आवरणबाधायै । त्वम् । चोदयः- चोदयसि ॥१०॥

मक्षु ता त इन्द्र दानाप्रस आक्षणे शूर वज्रिवः ।

यद्ध शुष्णस्य दम्भयो जातं विश्वं सयावभिः ॥ १०.०२२.११

यत्- यदा । ह- असाधारणतया । शुष्णस्य जातम्- शोषकजमावारकं वृत्रम् । विश्वम्- सर्वम् । सयावभिः- सहगन्तुभिर्मरुद्भिः प्राणविशेषैः । दम्भयः- अदम्भयः । तदा । शूर- समर्थ । वज्रिवः- वज्रपाणे । इन्द्र- परमेश्वर । मक्षु- शीघ्रम् । दानाप्रसः- दातुः । ते- तव । ता- तानि वीर्याणि । गायन्ति ॥११॥

माकुर्ध्वगिन्द्र शूर वस्वीरस्मे भूवन्नभिष्टयः ।

वयंवयं त आसां सुम्ने स्याम वज्रिवः ॥ १०.०२२.१२

वज्रिवः- वज्रपाणे । शूर- समर्थ । इन्द्र- परमेश्वर । अस्मे- अस्माकम् । वस्वीः अभिष्टयः- संपदिच्छाः । मा अकुध्रयक्- विफला मा भवन्तु । वयंवयम्- वयम् । ते- तव । आसाम्- इच्छानाम् । सुम्ने- सुखमयपूतौ । स्याम- भवेम ॥१२॥

अस्मे ता त इन्द्र सन्तु सत्याहिंसन्तीरुपस्पृशः ।

विद्याम् यासां भुजौ धेनूनां न वज्रिवः ॥ १०.०२२.१३

वज्रिवः- वज्रपाणे । इन्द्र- ईशनाधिदैवत । यासाम्- सदिच्छानाम् । भुजः- भोगान् । धेनूनां न- गवामिव । विद्याम्- जानीमः । ते- तव । ता- ताः सदिच्छाः । सत्याः । अहिंसन्तीः- अहिंसिकाः । अस्मे- अस्माकम् । उपस्पृशः- हृदयस्पर्शिन्यः । सन्तु- भवन्तु । ॥१३॥

अहस्ता यदपदी वर्धत क्षाः शचीभिर्वेद्यानाम् ।

शुष्णं परि प्रदक्षिणिद्विश्वायवे नि शिश्रिथः ॥ १०.०२२.१४

यत्- यदा । वेद्यानाम्- वेद्यानां तत्त्वानाम् । शचीभिः- प्रज्ञाभिः । क्षाः- अध्यात्मसाधनभूमिका । अहस्ता अपदी- सूक्ष्मा । वर्धत- अवर्धत । परि प्रदक्षिणित्- तदा तां परिवेष्ट्य स्थितम् । शुष्णम्- शोषकमावरणम् । विश्वयवे- सर्वजनहिताय । नि शिश्रिथः- नियमेन बाधितवानसि ॥१४॥

पिबापिबेदिन्द्र शूर सोमं मा रिषण्यो वसवान् वसुः सन् ।

उत त्रायस्व गृणतो मघोनो महश्च रायो रेवतस्कृधी नः ॥ १०.०२२.१५

इन्द्र- परमेश्वर । शूर- समर्थ । सोमम्- रसम् । पिब पिब- अनुभव । मा रिषण्यः- मा हिंसीः । वसुः सन्- संपद्भूतः । वसवान्- चित्तवृत्तिस्तम्भप्रापक । वसु स्तम्भे । उत- अपि च । मघोनः- दैवीसंपद्भूतः । गृणतः- स्तोतृन् । नः- अस्मान् । त्रायस्व- रक्ष । महश्च रायः- महत्या संपत्त्या । नः- अस्मान् । रेवतः- धनवतः । कृधि- कुरु ॥१५॥